

Тарасенко А.В.
аспірант,
асистент кафедри фінансів
Чернігівського національного
технологічного університету

ОПТОВИЙ РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПК

Стаття присвячена доцільності формування оптового ринку сільськогосподарської продукції. Розглянуто теоретичні підходи до поняття «оптовий ринок сільськогосподарської продукції», досліджено зарубіжний досвід та принципи його функціонування.

Ключові слова: оптовий ринок сільськогосподарської продукції, оптова торгівля, товарооборот, сільське господарство, інфраструктурне забезпечення, агропромисловий комплекс.

Тарасенко А.В. Оптовый рынок сельскохозяйственной продукции как элемент инфраструктурного обеспечения АПК

Статья посвящена целесообразности формирования оптового рынка сельскохозяйственной продукции. Рассмотрены теоретические подходы к понятию «оптовый рынок сельскохозяйственной продукции», исследован зарубежный опыт и принципы его функционирования.

Ключевые слова: оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, оптовая торговля, товарооборот, сельское хозяйство, инфраструктурное обеспечение, агропромышленный комплекс.

Tarasenko A.V. Wholesale market for agricultural products as element infrastructure maintenance AIC

The article is devoted to the feasibility of forming a wholesale market for agricultural products. Theoretical approaches to the concept of "wholesale market for agricultural products", studied international experience and principles of its operation.

Keywords: wholesale market for agricultural products, wholesale, turnover, agriculture producers, infrastructure maintenance, agricultural complex.

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних процесів в Україні гостро постає питання налагодження ефективних каналів збуту сільськогосподарської продукції, адже недосконала система реалізації продукції гальмує розвиток вітчизняного АПК в цілому. Отже, є необхідним узгодження інтересів виробників аграрної продукції через створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти функціонування аграрного ринку та розвитку його інфраструктури знайшли відображення у ряді праць таких вчених, як П. Березівський, В. Бойко, П. Гайдуцький, В. Гончаренко, М. Дем'яненко, В. Зіновчук, В. Зимовець, Л. Климюк, Ю. Коваленко, М. Кропивко, О. Крисальний, М. Лобанов, І. Лукінов, М. Малік, О. Могильний, Л. Молдаван, П. Саблук, А. Стельмашук, Г. Черевко, О. Шпичак, В. Юрчишин та інші., але дослідження саме функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції, їх ролі і значення в активізації розвитку АПК потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Основним завданням наукової статті є визначення необхідності формування мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції, як одного з елементів інфраструктурного забезпечення АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпад централізованої системи розподілу швидкопсувної продукції сільськогосподарського виробництва та відсутність нової системи, що відповідає умовам ринкової економіки, сприяли виникненню численних посередницьких структур на ринку сільськогосподарської продукції та формуванню нецивілізованих ринкових відносин. В даний час стійких, стабільних зв'язків в продовольчому ланцюжку між підприємцями агробізнесу, оптовиками і роздрібними торговцями в більшості випадків не склалося, вони носять безсистемний, епізодичний характер. Це гальмує відтворювальні процеси в агропромисловому комплексі, оскільки існування кожного сільгосп підприємства залежить від ефективності комерційної діяльності.

Зараз як ніколи актуальна необхідність розвитку ринкової інфраструктури, перш за все, створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції. Саме організовані оптові ринки сільськогосподарської продукції в максимальній мірі сприяють розвитку АПК та суміжних з ним галузей. Вони відповідають поєднанню інтересів:

держави – розвиток вітчизняного агропромислового комплексу та, у зв'язку з цим, підвищення державного регулювання та продовольчої безпеки країни;

виробників – затребуваність виробленої ними продукції та забезпечення рівних умов для виходу на конкурентний ринок;

споживачів – забезпечення якісними продуктами харчування за низькими цінами;

місцевих органів виконавчої влади – приплив інвестицій, розвиток ринкової інфраструктури, створення нових робочих місць;

інвесторів – вкладення інвестицій з гарантіями від місцевих органів виконавчої влади.

В даний час в силу багатовекторності інституту оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) щодо них у вітчизняній і зарубіжній літературі склалися різні судження, існують різні визначення. У вузькому сенсі – це підприємство, в рамках якого здійснюється організація проведення операцій з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції в певних місцях і за встановленими правилами. Воно надає приміщення та торгівельне обладнання для проведення торгів комерційним оптовим організаціям на різних умовах, включаючи довгострокову оренду, і сприяє встановленню господарських зв'язків між підприємцями у галузі виробництва та оптової торгівлі, також сприяє виробникам у реалізації поставленої на ринок продукції [1].

У широкому сенсі оптовий ринок сільськогосподарської продукції – це система раціонального розподілу сільськогосподарської продукції на рівні країни в цілому і в окремих її регіонах [2].

Згідно Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», під даною категорією розуміють юридичну особу, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій в установленому порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції [3].

Сучасний оптовий ринок сільськогосподарської продукції – це «керований і регульований механізм товарообігу з відповідною інфраструктурою, що включає в себе комплекс торговельних, складських, адміністративних приміщень та допоміжних служб» [4].

О. Федорчук відзначає, що ОРСП – це «цивілізоване місце зустрічі оптових пропозицій сільськогосподарської продукції та відповідного попиту, де виявляють реальну ціну товару, вирівнюють її коливання, оперативно переміщують товарні потоки» [5].

Світовий досвід показує, що створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції – це лише перший і необхідний етап перебудови каналів товарообігу. Подальший їх розвиток іде в напрямку поглиблення спеціалізації та укрупнення. Одночасно формуються канали прямих поставок продовольства в систему роздрібної торгівлі (гіпермаркети), минаючи оптові ринкові системи (США, Західна Європа). Раніше створені ОРСП «обрастають» сховищами і перетворюються на продовольчі центри, які являються головною ланкою централізованої системи розподілу продовольства. Все це забезпечує конкуренцію системи розподілу продовольства, що в свою чергу забезпечує конкуренцію та вибір каналів товарообігу. У цих умовах, природно, що оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть забезпечити лише частину оптового обороту продуктів харчування.

Наприклад, у Франції, їх частка в оптовому обороті овочів та фруктів становить до 50% всього продовольчого обороту країни, а в Парижі – 60% всього продовольчого обороту міста. Щорічний товарообіг Паризького Рюнжі досягає 9 млрд. доларів.

В цілому, формування і розвиток оптових ринків сільськогосподарської продукції у світі проходило двома шляхами. Перший варіант – коли будівництво та створення системи ОРСП відбувається за фінансової підтримки держави. У цьому випадку держава за рахунок власних ресурсів вводить в експлуатацію перший оптовий ринок і здійснює інтенсивний розвиток усієї мережі. Яскравий приклад цього шляху – державне підприємство «Меркаса» (Іспанія), що включає в себе мережу оптових ринків (більше 20 ринків по всій країні, постачають не тільки багатомільйонне населення Іспанії, але й експортують продовольство).

Другий варіант – залучення коштів для створення ОРСП як держави, так і зацікавлених суб'єктів оптових ринків. Прикладом цього є створення Мюнхенського оптового ринку.

Досвід західних країн свідчить про те, що особливо активно інтерес до створення оптових ринків сільськогосподарської продукції проявлявся місцевою владою, зацікавленими в поліпшенні життя городян за рахунок впорядкування надходження в торгівлю в широкому асортименті швидкопсувної сільськогосподарської продукції під єдиним гарантованим контролем якості. Крім названих аргументів, є ще й інші, які спонукають муніципалітети до активного фінансування будівництва нових оптових продовольчих ринків. Зазвичай неорганізовані оптові ринки будувалися в центральних частинах таких великих міст, як Токіо, Мюнхен, Мадрид, Париж, і т.д.

Існуючий «тіньовий ринок» по-різному здавав свої позиції в різних країнах, але перемога нової системи організації була підтримана більшою частиною суспільства, і цим був забезпечений успіх проведення великих економічних реформ в галузі АПК та розвитку цивілізованої ринкової інфраструктури в 34 країнах світу, де оптові ринки сільськогосподарської продукції зайняли ключові позиції в розподілі продовольства.

Передислокація оптових ринків сільськогосподарської продукції за місто дозволила муніципалітетам розвантажити центр міста і тим самим отримати

землю і нерухомість у престижних районах для оптимального їх використання з метою поповнення бюджету. З іншого боку, сучасна транспортна розв'язка нових ринків дозволила інтенсифікувати потоки транспорту на ринок і з ринку, модернізуючи при цьому вантажно-розвантажувальні роботи. Розміщена на оптовому ринку інфраструктура (банки, громадське харчування, страхові компанії, магазини) стала потужно розвиватися, вирішуючи при цьому не тільки сервісну проблему для учасників ринку, але і соціальну як джерело формування додаткових робочих місць. Так, у Франції за рахунок відкриття оптових ринків отримали роботу 25 тисяч осіб [6].

Класифікація оптових ринків сільськогосподарської продукції є досить умовною, тому в більшості країн оптовий ринок рекламують як інструмент розподілу продовольства і більшою мірою швидкопсувної продукції: м'ясо, овочі, фрукти, риба і морепродукти. Бакалійні товари представлені як супутні, і місцезнаходження їх в полівалентних павільйонах обумовлено зручністю споживача одержати всі в одному місці і в один час.

ОРСП прийнято класифікувати за видами і кількістю. В основу класифікації покладено такі критерії:

- адміністративно-територіальний поділ та чисельність населення регіонів;
- функціональна приналежність;
- спеціалізація діяльності.

Виходячи з адміністративно-територіального поділу та чисельності населення регіонів виділяють:

- селищні ОРСП;
- районні ОРСП;
- міські ОРСП;
- регіональні (міжрегіональні) ОРСП;
- державні (міждержавні) ОРСП.

Міжрегіональні ОРСП покликані забезпечити регіональний і міжрегіональний обмін сільськогосподарською продукцією і продовольством, обумовлений відмінностями природно-кліматичних умов їх виробництва.

Міждержавний ОРСП створює організаційно-економічні умови для міждержавного обміну і руху товарів на міжнародному ринку.

За функціональною приналежністю ОРСП розділяються на:

- оптові ринки для виробників (створюються в місцях виробництва сільськогосподарської продукції);
- оптові ринки для споживачів (створюються в місцях тільки лише споживання продукції).

У регіонах, які виробляють у великих масштабах сільськогосподарську продукцію, ми вважаємо доцільніше формувати оптові ринки-накопичувачі для виробників або комбінувати обидва види оптових ринків. У торгах на таких ринках виробники виступають в особі їхніх представників-асоціацій по реалізації продукції, оптових і роздрібних підприємців. На таких ринках-накопичувачах створюється матеріально-технічна база по первинній обробці і зберіганню сільськогосподарської продукції.

В регіонах, які завозять сільськогосподарську продукцію, доцільно формувати ОРСП для споживачів. В основному вони створюються у великих містах і промислових центрах і, в першу чергу, для реалізації швидкопсувної сільськогосподарської продукції.

За характером організації торгівлі ОРСП доцільно підрозділяти на:

- аукціонні, на яких ціна встановлюється в ході публічних торгів, у яких можуть брати участь кілька продавців або покупців товарів (угоди на аукціоні відбуваються з тими учасниками, які запропонували кращі умови);
- термінальні, на яких ціна встановлюється за приватними угодами або за обумовленою процедурою, передбаченою договором між продавцем та адміністрацією ринку.

Таким чином, задача створення оптових ринків сільськогосподарської продукції повинна бути пріоритетною як на державному, так і на регіональному

рівнях. Агробізнес в зонах виробництва сільськогосподарської сировини і продовольства потребує підтримки. Крім того, в цих регіонах повинні створюватися оптові ринки виробників, здатні забезпечити більш ефективно завантаження сформованої мережі оптових ринків в зонах споживання.

Основні напрями створення та функціонування оптових продовольчих ринків в Україні визначені постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.1999 р. № 997 «Про оптові продовольчі ринки». У ній обґрунтована необхідність створення оптових продовольчих ринків; чітко сформована мета, основні завдання, функції та принципи їх діяльності; викладені організаційно-правові форми, принципи фінансового забезпечення діяльності оптових продовольчих ринків, інформаційного обслуговування учасників торгів.

Створення таких структур передбачається Указом Президента України від 06.06.2000 року «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку». В ньому, зокрема, відзначається, що мережа підприємств, які здійснюватимуть оптову торгівлю сільськогосподарською продукцією, має бути створена в містах з кількістю населення понад 100 тисяч чоловік. Оптові продовольчі ринки можуть проводити аукціони, ярмарки, організувати виставки продукції з наступним її продажем.

Метою створення ОРПС є формування ефективного ринкового механізму реалізації сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки товаровиробниками всіх форм власності; справляння позитивного впливу на якість продукції, рівень її кінцевої ціни та задоволення потреб споживачів; сприяння конкуренції на споживчому ринку [7].

У відповідності з метою створення ОРСП покликані вирішувати наступні завдання:

- організація продажу продукції згідно із встановленими правилами торгівлі;
- дотримання вимог якості продукції й відповідного асортименту;
- дослідження та маркетинговий аналіз ринків збуту;

- формування замовлень на сільськогосподарську продукцію із виробниками та укладення відповідних угод;
- формування великих партій та їхня реалізація споживачам;
- встановлення рівня взаємовигідних цін, виходячи з попиту і пропозиції та кон'юнктурних міркувань, залагоджування протистояння інтересів товаровиробників певного виду продукції й даного регіону;
- прозорість товарно-грошових відносин і доступність до ринкової інформації усіх суб'єктів цього ринку.

Реалізація цих завдань дозволить створити рівні умови сільськогосподарським товаровиробникам, оптовим покупцям і споживачам, упорядкувати діяльність посередників.

Основними принципами здійснення торгових операцій на ОРСП є:

- рівномірне розосередження в регіоні з урахуванням природних умов і комунікацій;
- дотримання раціональних розмірів та надходження відповідного обсягу й асортименту продукції;
- доступність споживачів до купівлі-продажу продукції;
- оптимальна забезпеченість потреб виробників;
- урахування потужності сировинної зони відповідно до наявних підприємств із переробки сільськогосподарської продукції;
- природне тяжіння сільськогосподарських виробників до даного населеного пункту з урахуванням його соціально-економічного розвитку та наявної транспортної мережі.

Основними функціями ОРСП є:

- створення організаційних умов для проведення оптових торгів (організація торгових операцій, спеціальних торгових місць для разової торгівлі, офісних приміщень);
- організація за узгодженням з учасниками оптових торгів (власниками товарів) аукціонних і конкурсних торгів;

- забезпечення контролю якості реалізованих на ринку товарів;
- контроль за дотриманням затверджених правил торгівлі;
- забезпечення учасників оптових торгів необхідним торговельно-технологічним, підйомно-транспортним, вантажно-розвантажувальним і ваговимірювальним обладнанням;
- створення та забезпечення функціонування інженерної інфраструктури, технічне обслуговування холодильного, торгового, підйомно-транспортного та іншого обладнання;
- організація охорони об'єктів оптового ринку, системи реєстрації учасників торгів, роботи системи засобів внутрішнього зв'язку, забезпечення протипожежної безпеки;
- забезпечення учасників оптових торгів послугами соціально-побутового призначення;
- встановлення господарських зв'язків між виробниками і оптовими покупцями;
- сприяння виробникам у реалізації поставленої на ринок продукції [8].

Реалізація зазначених функцій і завдань дозволить створити умови виробникам, покупцям і посередникам по вчиненню оптових операцій на основі конкуренції і скорочення витрат обігу, стимулювати регульовану систему розподілу сільськогосподарської продукції та продовольства, транспортного та інформаційного забезпечення.

Це дозволить упорядкувати діяльність посередників і виробників сільськогосподарської продукції та продовольства.

На нашу думку, розвиток ОРСП повинен здійснюватися в три етапи.

На першому етапі необхідно підготувати нормативно-правову базу формування і функціонування оптового ринку сільськогосподарської продукції, в якій важливо:

- визначити вид ринку, його обсяг, механізм державної підтримки та економічного регулювання діяльності ОРСП;

- розглянути оптимальні схеми і виділити майданчики для розміщення оптових ринків;
- розробити положення про стимулювання сільськогосподарських товаровиробників.

На другому етапі необхідно забезпечити подальший розвиток оптових ринків та зміцнення їх матеріально-технічної бази, підготувати проекти ОРСП з продажу швидкопсувної сільськогосподарської продукції.

Передбачається створення системи агропромислових торговельних фірм, індустрії зберігання і переробки сільськогосподарської продукції, охолодження і упаковки в місцях її безпосереднього виробництва і споживання. Проводяться заходи щодо вдосконалення інформаційно-правового, фінансово-кредитного, кадрового та консультаційного забезпечення функціонування ОРСП.

На третьому етапі передбачається завершення формування ОРСП в регіоні.

Висновки з проведеного дослідження. Створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції дасть можливість Міністерству аграрної політики та продовольства України щодня одержувати інформацію про зміни на ринку сільськогосподарської продукції та при необхідності приймати попереджувальні заходи для недопущення дестабілізації в аграрному секторі країни. Мережа оптових агропромислових ринків дозволить регулювати пропорції експорту-імпорту продовольства і включення АПК України в міжнародні інтеграційні процеси.

Бібліографічний список:

1. Давиденко К. В. Розвиток підприємництва в агропромисловому виробництві / К.В. Давиденко // Економіка АПК : Міжнародний науково-виробничий журнал. – К.: 2004. – №9. – С. 61-67.
2. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук. // Економіка АПК: Міжнародний науково- виробничий журнал. – К.: 2005. – №11. – С. 4-12.

3. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» №1561 – VI від 25 червня 2009 року

4. Малік, М. Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк.// Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. – К.: 2006. – №4. – С. 3-10.

5. Федорчук О.М. Щодо функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції / О.М. Федорчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – №2. – С.70-75.

6. Копитець Н.Г. Особливості функціонування оптових продовольчих ринків у зарубіжних країнах // Науковий вісник НАУ. – 2007. – Випуск 110. Частина 1, С. 130-134.

7. О.В. Алейнікова Система оптових ринків сільськогосподарської продукції: необхідність державного регулювання / Алейнікова О.В. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – №9.

8. Горбонос Ф.В. Організаційно-функціональна модель оптового ринку сільськогосподарської продукції на локальному рівні / Ф.В. Горбонос, Н.Ф. Павленчик, А.О. Павленчик, І.О. Корчинський // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С. 108-120